

Строки проведення судових експертиз: проблеми сучасної практики

Андрій Лубенцов

кандидат юридичних наук, старший дослідник, заступник директора з експертної роботи, Національний науковий центр «Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса» Міністерства юстиції України, м. Харків, Україна, ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1419-6433>, e-mail: Lubencov_av@ukr.net

Лариса Дереча

кандидат біологічних наук, старший науковий співробітник, учений секретар, Національний науковий центр «Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса» Міністерства юстиції України, м. Харків, Україна, ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6044-2068>, e-mail: derecha@hniise.gov.ua

Досліджено проблематику строків проведення судових експертиз, проаналізовано чинники, що зумовлюють їх тривалість, та окреслено напрями скорочення строків виконання судових експертиз.

Ключові слова: *судова експертиза; строки проведення судових експертиз; судово-експертні установи; види судових експертиз; експертні спеціальності.*

Timeframes for Forensic Examinations: Challenges in Contemporary Practice

Andrii Lubentsov, Larysa Derecha

The paper explores issues relating to the conduct of forensic examinations, analyses factors determining examination duration and outlines ways to reduce the time taken for forensic examinations.

Keywords: *forensic examination; timeframes for conducting forensic examinations; forensic institutions; types of forensic examinations; expert specialties.*

Строки проведення експертиз урегульовано Інструкцією про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень, затвердженою наказом Міністерства юстиції України від 08.10.1998 р. № 53/5 (зі змінами та доповненнями; далі — *Інструкція № 53/5*) [1].

Законодавством України (а саме Інструкцією № 53/5) передбачено, що строк проведення експертизи не повинен перевищувати 90 календарних днів. У разі значного завантаження експерта (за наявності в нього на виконанні одночасно понад 10 експертиз, зокрема комісійних і комплексних) більший розумний строк установлюють за письмовою домовленістю з органом (особою), який (яка) призначив(-ла) експертизу (залучив(-ла) експерта), після попереднього вивчення експертом наданих матеріалів.

Запровадження в законодавстві України поняття розумних строків проведення судових експертиз зумовлює необхідність з'ясування змісту цього поняття, зокрема, визначення того, який строк проведення су-

дової експертизи можна вважати розумним. У зв'язку із цим постає потреба у виробленні чітких підходів до оцінки тривалості проведення судових експертиз з урахуванням їх складності, обсягу матеріалів і характеру поставлених питань.

Водночас у чинному законодавстві України критерій розумного строку безпосередньо врегульовано переважно в контексті встановлення строків розгляду справ судами, тоді як питання визначення розумності строків проведення судових експертиз залишається недостатньо конкретизованим і потребує додаткового науково-методичного осмислення.

Згідно з п. 7 ч. 2 ст. 129 Конституції України розумні строки розгляду справи судом є однією з основних засад судочинства [2]. У ст. 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, учасником якої є Україна, передбачено, що кожен має право на справедливий і публічний розгляд його справи упродовж розумного строку незалежним та безстороннім судом, установленим

законом, який вирішить спір щодо його прав і обов'язків цивільного характеру або встановить обґрунтованість будь-якого висунутого проти нього кримінального обвинувачення [3].

Відповідно до п. 3 постанови Пленуму Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 17.10.2014 р. № 11 «Про деякі питання дотримання розумних строків розгляду судами цивільних, кримінальних справ і справ про адміністративні правопорушення», розумним визначено строк, що є об'єктивно необхідним для виконання процесуальних дій, прийняття процесуальних рішень і розгляду та вирішення справи з метою забезпечення своєчасного (без невиправданих зволікань) судового захисту [4].

З аналізу практики Європейського суду з прав людини щодо тлумачення поняття «розумний строк» (зокрема, із рішення у справі «Броуган та інші проти Сполученого Королівства» (*англ. Brogan and Others v. the United Kingdom*)), впливає, що строк, який можна вважати розумним, не є універсальним і не може бути однаковим для всіх справ. Установлення єдиного строку у фіксованому часовому вираженні для всіх випадків було б таким, що не враховує індивідуальних обставин справ. Отже, у кожній конкретній справі постає необхідність оцінки розумності строку з урахуванням сукупності певних обставин [5].

У кодексах України висунуто додаткову вимогу про необхідність дотримання розумного строку для кожного випадку, що визначається під час вирішення конкретної справи. Так, у ст. 205 Цивільного процесуального кодексу України (далі — ЦПК) зазначено, що врегулювання спору за участю судді проводиться протягом розумного строку, але не більше тридцяти днів з дня постановлення ухвали про його проведення. У ст. 275 ЦПК вказано, що суд розглядає справи у порядку спрощеного позовного провадження протягом розумного строку, але не більше шістдесяти днів з дня відкриття провадження у справі [6]. У ст. 4 Кодексу адміністративного судочинства України (далі — КАСУ) на законодавчому рівні обумовлено поняття «розумний строк» як найкоротший

строк розгляду і вирішення адміністративної справи, достатній для надання своєчасного (без невиправданих зволікань) судового захисту порушених прав, свобод та інтересів у публічно-правових відносинах. У ст. 187 КАСУ передбачено, що процедуру врегулювання спору за участю судді проводять протягом розумного строку, але не довше тридцяти днів з дня постановлення ухвали про її проведення [7].

Водночас у сфері судово-експертної діяльності чинні нормативно-правові акти України не містять визначення поняття «розумний строк проведення судових експертиз». Відсутність законодавчо закріпленого тлумачення цього поняття зумовлює потребу в його науковому осмисленні й виробленні підходів до практичного застосування.

На нашу думку, поняття розумного строку має оціночний характер і не може бути визначене за допомогою встановлення чітко фіксованих часових меж. У кожному конкретному випадку розумним слід вважати строк, об'єктивно необхідний судовому експерту для проведення судової експертизи або експертного дослідження та підготовки висновку експерта з урахуванням складності експертизи, обсягу поставлених питань і наданих об'єктів дослідження, фактичного навантаження експерта. Зокрема, ідеться про ситуації, коли в судового експерта одночасно перебуває на виконанні понад 10 експертиз, зокрема, комісійних і комплексних, що безпосередньо впливає на строки виконання судових експертиз і що має враховувати орган або особа, які призначили експертизу або залучили експерта, з метою забезпечення подальшого вирішення справи в передбаченій законом процесуальній формі.

Тривалі строки проведення судових експертиз, що перевищують 90 календарних днів і, в окремих випадках, можуть становити навіть кілька років, негативно впливають на своєчасність прийняття процесуальних рішень у справах, можуть істотно позначатися на правовому становищі осіб, щодо яких здійснюється кримінальне провадження, особливо в разі застосування до них запобіжних заходів (таких, як особисте зобов'язання або тримання під вартою).

Отримання висновку експерта є важливим етапом усунення правової невизначеності, оскільки створює передумови для ухвалення остаточного процесуального рішення у справі та його подальшого виконання. Відсутність своєчасного судового захисту у зв'язку з тривалим проведенням судової експертизи може призводити до істотних негативних наслідків для учасників провадження, зокрема, до порушення їхніх прав і законних інтересів. Водночас надмірна тривалість проведення судових експертиз може мати негативні наслідки і з точки зору публічних інтересів, оскільки в разі затягування строків проведення судових експертиз існує ризик уникнення кримінальної відповідальності особами, підозрюваними в учиненні кримінальних правопорушень.

За реальних умов дотримання строків проведення судових експертиз, обумовлених Інструкцією № 53/5, є проблематичним, що особливо загострилося в умовах воєнного стану. Така ситуація зумовлена низкою взаємопов'язаних аспектів, які рівнозначно впливають на тривалість проведення судових експертиз:

- значне експертне навантаження, що полягає в перебуванні на виконанні в одного судового експерта одночасно понад 10 експертиз, зокрема, комісійних і комплексних (залучення фахівців різних спеціальностей для проведення комплексних або комісійних експертиз зумовлює додаткові організаційні та часові витрати);
- складність судової експертизи, зумовлена різноманітністю об'єктів дослідження та характером питань, що підлягають вирішенню, яка потребує застосування технічно складних і трудомістких у використанні приладів, спеціалізованого обладнання та програмних засобів, а також значних часових витрат на їх підготовку, налаштування і експлуатацію;
- незадовільна якість призначення судових експертиз, що виявляється в неналежній підготовці матеріалів і об'єктів дослідження, некоректному формулюванні питань, поставле-

них експертові, а також у відсутності необхідних дозволів, через що виникає потреба в направленні клопотань замовникові експертизи щодо надання додаткових матеріалів, уточнення питань та отримання письмової згоди на можливе пошкодження або знищення об'єктів дослідження, що істотно подовжує строки проведення судової експертизи;

- недостатній практичний досвід і стаж роботи судового експерта, що може впливати на тривалість виконання судових експертиз через потребу в додатковому опрацюванні матеріалів, консультаціях і перевірці правильності застосування методик;
- недостатній рівень методичного забезпечення проведення судових експертиз та експертних досліджень, зокрема, відсутність або застарілість методик, методичних рекомендацій і стандартизованих алгоритмів дослідження, що ускладнює виконання експертиз та може призводити до збільшення строків їх проведення;
- дефіцит кадрового забезпечення в умовах воєнного стану, зумовлений відтоком кваліфікованих експертів унаслідок мобілізації, міграції та звільнень, що призводить до скорочення складу судових експертів; залучення молодих фахівців не забезпечує швидкого розв'язання проблеми, оскільки вони потребують проходження відповідної підготовки, складання кваліфікаційних іспитів і набуття практичного досвіду, що потребує значного часу;
- невиправдане призначення судових експертиз з боку правоохоронних органів та органів досудового розслідування, зокрема, з питань, що не підлягають експертному дослідженню, виходять за межі компетенції судового експерта або мають правовий характер, а також надання недостатніх матеріалів, некоректне формулювання питань і визначення необґрунтованого обсягу експертного дослідження,

що призводить до збільшення строків його проведення;

- збільшення кількості судових експертиз, пов'язаних із розслідуванням воєнних злочинів Російської Федерації в Україні, зокрема, молекулярно-генетичних експертиз щодо ідентифікації жертв військової агресії, експертиз з визначення розміру збитків зруйнованого або пошкодженого майна держави, територіальних громад, фізичних і юридичних осіб, а також військових, товарознавчих, транспортно-товарознавчих, інженерно-екологічних, будівельно-технічних, комп'ютерно-технічних, вибухотехнічних експертиз і експертиз зброї, що істотно підвищує навантаження на судово-експертні установи та впливає на строки виконання експертних досліджень;
- недостатній рівень матеріально-технічного та програмного забезпечення, що ускладнює своєчасне проведення судових експертиз;
- психоемоційне навантаження судових експертів в умовах воєнного стану, зумовлене постійним стресом, підвищеною тривожністю, надмірним робочим навантаженням і необхідністю переривання роботи під час повітряних тривог та перебування в укриттях, що негативно впливає на продуктивність праці.

Для підвищення якості та скорочення строків проведення судових експертиз уважаємо за доцільне:

- запровадити системне навчання працівників правоохоронних органів, суддів, адвокатів з питань призначення судових експертиз та інтерпретації експертних висновків, зокрема, щодо наукових принципів і методів проведення експертних досліджень та практики застосування їх результатів, що сприятиме зменшенню кількості випадків необґрунтованого або некоректного призначення експертиз;
- збільшити штатну чисельність судових експертів у науково-дослідних установах судових експертиз, з огляду на те,

що їх кількість фактично залишається на рівні довоєнного періоду, тоді як обсяг експертної роботи в умовах воєнного стану зріс у декілька разів, оскільки надмірне навантаження негативно впливає на строки виконання експертиз і спричиняє професійне вигорання фахівців;

- здійснювати перекваліфікацію судових експертів за новими видами судових експертиз та експертних спеціальностей у межах відповідної вищої освіти, з урахуванням потреб воєнного стану, з метою оперативного залучення фахівців до проведення експертиз за найбільш затребуваними напрямками;
- запровадити різні форми стимулювання судових експертів, зокрема, завдяки встановленню доплат і застосуванню інших заходів матеріального й нематеріального заохочення;
- продовжувати роботу з акредитації та сертифікації структурних підрозділів судово-експертних установ відповідно до міжнародних стандартів, зокрема до вимог ДСТУ EN ISO/IEC 17020:2019 «Оцінка відповідності. Вимоги до роботи різних типів органів з інспектування», ДСТУ ISO 10012:2022 «Системи керування вимірюванням. Вимоги до процесів вимірювання та вимірювального обладнання», а також забезпечити підготовку й подання до Національного агентства з акредитації України пакета документів щодо розширення сфери акредитації за відповідними експертними спеціальностями;
- розширити технічні можливості судово-експертних установ за допомогою вдосконалення матеріально-технічного забезпечення та впровадження сучасного спеціалізованого програмного забезпечення, що сприятиме скороченню строків проведення судових експертиз і забезпечить вирішення нових експертних завдань, зумовлених актуальними потребами сучасності;

- зважати на особливу роль трудової мобільності в умовах дії правового режиму воєнного стану в Україні, оскільки вона є основним механізмом адаптації до нових соціально-економічних і професійних реалій як для окремих фахівців, так і для суспільства загалом;
- посилити правовий і соціальний захист судових експертів, а також ужити заходів щодо відновлення престижу професії судового експерта з ураху-

ванням рівня суспільної значущості, високої відповідальності та затребуваності цієї діяльності для держави й суспільства.

Отже, реалізація запропонованих авторами способів і засобів скорочення строків проведення судових експертиз сприятиме своєчасному вирішенню процесуальних питань у судових справах, забезпеченню принципу розумного строку та підвищенню ефективності правосуддя в державі.

Перелік джерел посилання

1. Інструкція про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень : затв. наказ. Мін'юсту України від 08.10.1998 р. № 53/5 (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0705-98#Text> (дата звернення: 23.01.2026).
2. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text> (дата звернення: 23.01.2026).
3. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (Європейська конвенція з прав людини) від 04.11.1950 р. (зі змін. та допов.) ; ратифік. Законом України від 17.07.1997 р. № 475/97-ВР ; чинна для України з 11.09.1997 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text (дата звернення: 23.01.2026).
4. Про деякі питання дотримання розумних строків розгляду судами цивільних, кримі-
- нальних справ і справ про адміністративні правопорушення : постанова Пленуму Вищ. спец. суду України з розгляду цивіл. і кримін. справ від 17.10.2014 р. № 11. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0011740-14#Text> (дата звернення: 23.01.2026).
5. Case of Brogan and others v. the United Kingdom. Ap. no. 11209/84; 11234/84; 11266/84; 11386/85. 29 Nov 1988 / European Court of Human Rights : web. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22:%5B%22001-57450%22%5D%7D> (дата звернення: 23.01.2026).
6. Цивільний процесуальний кодекс України від 18.03.2004 р. № 1618-IV (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text> (дата звернення: 23.01.2026).
7. Кодекс адміністративного судочинства України від 06.07.2005 р. № 2747-IV (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15#Text> (дата звернення: 23.01.2026).